
'Het is van binnenuit'

Interview met Joop Dijk en Wilna Steenberg-
gen over inspiratie in de zorg vroeger en nu

Terwijl geestelijk verzorgers veelal breder gaan werken en de religieuze wortels van het vak steeds meer los lijken te laten, is er ook een andere beweging gaande. Er is sprake van hernieuwde aandacht voor de religieuze wortels van de zorg. Veel zorgaanbieders van nu vinden hun oorsprong in de religieuze inspiratie van zusters en diaconessen. Bronovo in Den Haag, een ziekenhuis dat nu deel uitmaakt van de Stichting Medisch Centrum Haaglanden en Bronovo-Nebo, koos er een aantal jaren geleden voor om juist die wortels naar voren te halen. We spreken over inspiratie in de zorg met Wilna Steenberg, geestelijk verzorger bij Bronovo, en zuster Joop Dijk, met haar negentig jaar één van de vier laatste nog levende diaconessen van Bronovo.

Engelien Hulsman en Gerline de Jong

Wilna, hoe is dat bij Bronovo gegaan, die hernieuwde aandacht voor de traditie van de diaconessen?

'In Bronovo werd ieder half jaar een diaconessenreünie gehouden voor de diaconessen van Bronovo en een kring van mensen om hen heen. Tot acht jaar geleden. Toen konden de diaconessen het, gezien hun leeftijd, niet meer volhouden om dat te organiseren. Als geestelijk verzorgers hebben we ons toen de vraag gesteld of wij dit niet op een andere manier zouden kunnen overnemen. We hebben toen zelf contact gezocht met de Raad van Bestuur van Bronovo, en met hen besproken wat we met deze sterke geschiedenis zouden kunnen doen in het nadenken over de identiteit van het ziekenhuis. Al met al zijn we zo'n twee jaar met elkaar in gesprek geweest. Het was niet zo van 'hup klaar'. Deels komt dat doordat mensen beelden hebben van geloof. Er was destijds ook angst voor heel gelovige denkbeelden. De openheid van de diaconessen en hun praktische mentaliteit hebben uiteindelijk de vooroordelen weggenomen. De Raad van Bestuur bleek ontvankelijk om de geschiedenis voort te zetten in een ander jasje.'

'Juist in een tijd van marktwerking is het goed om je af te vragen: wat hebben we in huis? De Raad van Bestuur heeft destijds gezegd: met de diaconessentraditie hebben we als ziekenhuis een sterk verhaal en een sterk

concept. We hoeven niet iets anders in huis te halen, zoals bijvoorbeeld Planetree. We hebben een verhaal, we hoeven alleen maar andere woorden te vinden.'

'Als geestelijk verzorgers kregen we toen de opdracht van de Raad van Bestuur om iets te organiseren waarin de verbinding zichtbaar zou worden tussen de geschiedenis van de diaconessen en de werkers van nu. Dat heeft de vorm gekregen van een jaarlijks inspiratiesymposium voor medewerkers, waar ook de diaconessen altijd aanwezig zijn. *Daar doen we het voor* was het thema van ons eerste symposium in 2010.'

Ervaar je het niet als een tegenstelling: het breder gaan werken van geestelijk verzorgers aan de ene kant en aandacht voor de religieuze wortels aan de andere kant?

'Wij profileren ons op 'inspiratie'. Daarin is ruimte voor inspiratie van de mensen die nu in de zorg werken én voor de inspiratie van de diaconessen en hun traditie, die zo bepalend is voor Bronovo. De geschiede-

nis beperkt ons niet, maar biedt juist ruimte voor andere vormen van inspiratie. Aandacht voor de religieuze wortels vernauwt je blik niet maar verbreedt die juist. Als je weet waar je vandaan komt, kun je ruim kijken en werken. Daarmee staan we ook voluit in de traditie van de diaconessen, waar openheid altijd belangrijk is geweest. Zuster Joop is daar een inspirerend voorbeeld van.'

'Die inspiratie voor het werk in de zorg is voor de meeste medewerkers niet iets waar je veel over praat, maar je hebt wel kracht nodig om het werk goed te doen. Die proberen we te geven en aan te boren op onze symposia, die traditiegetrouw plaatsvinden rondom de stichtingsdag van ons ziekenhuis, in februari. Van zo'n middag maken we echt een feestje. We vieren. We doen echt andere dingen dan wat verpleegkundigen normaal doen. Er zijn tot nu toe altijd diaconessen aanwezig die ook een bijdrage leveren aan het programma. Zij vormen de zichtbare verbinding met onze wortels.'

Religieus Erfgoed Menslievende Zorg

Marije Vermaas

Het werk van de religieuzen in Nederland is van onschatbare waarde voor de gezondheidszorg van Nederland. Dankzij de inzet van vele zusters en broeders zijn onder meer vele ziekenhuizen, verpleeghuizen en opleidingen gesticht. Minstens 65% van de ziekenhuizen heeft een religieuze oorsprong. Toch is de kennis van deze geschiedenis bij velen die in zorg en welzijn werkzaam werken hoegenaamd afwezig. Dat is een gemis, omdat zorg- en hulpverleners meer dan ooit behoefte hebben aan inspiratie om hun werk met bezieling te kunnen doen en hun werk te kunnen volhouden. In de huidige tijd wordt de zorg grotendeels ingekleurd door technische handelingen en efficiëntie, waardoor de inspiratie van zorgverleners niet de erkenning en waardering krijgt die zij verdienen. Juist deze inspiratie is van wezenlijk belang om menswaardige zorg te verlenen. Het is de motor waarop de zorg draait en waaruit de zorg ooit ontstaan is. Het immaterieel erfgoed van de religieuzen is een belangrijke sleutel voor het aanboren van krachtbronnen in zorg- en hulpverleners om er te zijn voor de ander en nabij te zijn.

Elf religieuze ordes en congregaties die aan de bakermat van onze gezondheidszorg stonden, vroegen *Reliëf*, christelijke vereniging van zorgaanbieders, om middels het project *Religieus Erfgoed Menslievende zorg* een deel van het immateriële erfgoed van religieuzen veilig te stellen en voort te zetten. De bekommernis van de religieuzen van nu is hun blijvende zorg voor goede zorg, dat wil zeggen *menslievende zorg*. Menslievende zorg gaat ervan uit dat de mens ertoe doet, toont respect voor het leven en bevordert verbondenheid tussen zorgverlener en zorgvrager. Via de TV-serie *Bezieling in de zorg*, de glossy *Zin in zorg – menslievende zorg vroeger en nu*, inspiratiedagen en lesmodules maken zorgverleners kennis met deze waarden van menslievende zorg. Via deze activiteiten leren zorgverleners te midden van alle veranderingen hun bezieling vast te houden en goede zorg te bieden. Zij krijgen handvatten aangereikt om na te denken over wat van waarde is, wat goede zorg is en wat zij zelf willen doorgeven aan de volgende generaties.

Ook voor geestelijk verzorgers zijn deze vragen van groot belang. Want juist zij helpen zorgverleners en zorgvragers voortdurend om zich te bezinnen op wat goede zorg is, en hoe zij vanuit inspiratie bezielde zorg kunnen geven. Geestelijk verzorgers kunnen hun voordeel doen met de materialen die ontworpen zijn vanuit dit project, om het in te zetten in hun scholing voor zorgverleners, of voor hun eigen inspiratie.

Marije Vermaas is projectleider Religieus Erfgoed Menslievende Zorg.
Meer informatie: www.reliëf.nl/over-ons/erfgoed-menslievende-zorg

Eén van die diaconessen is zuster Joop Dijk. Zij vertelt hoe zij diacones is geworden:
'Na de oorlog kwam ik terug uit de tropen, waar ik twee jaar in een marinehospitaal had gewerkt. Dat was geen makkelijke tijd. Toen mijn contract daar afgelopen was, mocht ik als beloning de opleiding voor ver-

pleegkundige doen in één jaar in plaats van in twee jaar. Ik ging solliciteren in het Hilversumse diaconessenhuis. Daar was ik bij toeval getuige van een gesprek van de directrice met een intens bedroefd echtpaar dat net hun dochter had verloren door een verkeersongeluk. Dat meisje was leerling-ver-

pleegkundige in het ziekenhuis. Zoals deze vrouw steun gaf, oprecht en niet sentimenteel, dat raakte me. Het was echt niet superchristelijk, dat ze de Bijbel erbij haalde. Ze was gericht op dat echtpaar. Ze begreep hoe moeilijk het was wat deze ouders meemaakten, ze kon het benoemen en probeerde te troosten. Toen dacht ik: zo wil ik ook in de verpleging. Dat is mijn eerste beweging geweest. Zo wil ik werken en dat heb ik mijn hele leven bij me gehad.'

'Na Hilversum werd ik gestationeerd in Zwitserland en Indonesië en daarna in Bronovo. Daar was ik van 1960 tot 1965. De 's Gravenhaagsche Diaconessen-Inrichting was in 1865 opgericht door Sara de Bronovo op initiatief van een aantal rijke dames die het een eer vonden om een groepje te vormen. In de jaren '50 en '60 van de vorige eeuw was het op z'n hoogtepunt met twintig huizen in Nederland.'

'Als diacones werkte je niet voor het geld. Een inkomen hadden we niet. In 1965 kwam ik op mijn volgende standplaats, in Eindhoven. Er waren daar moderne mensen in het bestuur, mensen van Philips, en die zeiden: 'Nou zuster, u kunt praten wat u wilt, maar wij geven u een gewoon salaris. En wat u ermee doet dat moet u weten.' Mijn eerste geld ging naar dat stoeltje dat daar staat. Natuurlijk moest ik de rest van mijn salaris aan de diaconessenkring geven. Het was gebruik dat we één keer in de maand in de huiskamer een enveloppe gingen halen met zakgeld, dan gaf je een hand aan de besturende zuster en dat was het inkomen.'

Kunt u iets vertellen over uw inspiratie voor de zorg?

'Mijn inspiratie? Het is moeilijk om dat onder woorden te brengen, want het is van binnenuit. Je dóet iets, iets waarvan je het gevoel hebt dat het nodig is. Je bent niet alleen met jezelf bezig. Dat is denk ik een basis van waaruit je aan het werk bent. Of iemand wit is of zwart, vies ruikt of wat dan ook, het is een medemens waar je iets voor wilt doen.'

'Het is geen eenvoudig werk, de verpleging. Je ziet veel leed, je komt veel moeilijke situaties tegen. Daar moet je mee omgaan. Dat kan niet iedereen. Er zijn ook mensen die van de beroerdigheid weglopen. Mij ligt dat juist, ik zou nooit anders gewild hebben. Je kunt in dit werk echt iets voor mensen betekenen. Het is het mooiste beroep dat je bedenken kunt.'

“Het is ietsje meer dan een wond verbinden en wegwezen”

U klinkt als een heel geseculariseerde diacones. Het klinkt niet eens zo gelovig.

'Dat hoeft je niet allemaal op je nek te nemen. Dat hoeft niet iedereen te zien, dat je het uit geloof doet. Daar moet je ook wel mee oppassen. Maar voor mezelf had ik mijn geloof nodig. Ik praatte er verder niet zoveel over, maar ik heb er voor mijn gevoel wel mijn sterkte in gevonden in situaties die niet zo fijn of mooi waren. Ik heb Soerabaja meegemaakt, in de tijd van de politionele acties. Daar had ik het echt nodig. Maar hier in Nederland ook. Als ik dan als jong iemand een hoofdenvergadering voor moest zitten, dan had ik van tevoren wel een gebed, want ze konden je maken of breken. Je geloof, daar geef je niet zoveel woorden aan. Niet tegen anderen in elk geval. Ik doe het een beetje op mijn manier. Ik hoeft er niet over te praten. Maar ik heb nooit het gevoel gehad: nu heb ik God niet nodig. Integendeel.'

U komt nog regelmatig in Bronovo. Herkent u nog iets van de diaconessensfeer in Bronovo? Deelt u nog iets met jonge verpleegkundigen die er nu werken?

'Het is wel anders, zoals ze werken. Dat zie je meteen. Ze dragen nu oorbellen, ringen en losse haren. Dat lijkt me niet zo hygiënisch. Ik ben wat dat betreft een echte frik hoor. Vroeger was het een knotje of een muts op en haren er onder. Ze dragen het nu op een andere manier uit. Maar op hun manier zijn ze ook echt geïnspireerd. Ik vind dat echt waardevol. Als je ziet wat ze